

DE LIBELLEN VAN HET OTTEMA-WIERSMARESERVAAT IN 1999

Doeke Stienstra

In dit artikel worden de resultaten van de libelleninventarisatie van het Ottema-Wiersmareservaat behandeld. In totaal zijn 19 soorten waterjuffers en libellen vastgesteld, waarvan drie indicatorsoorten voor laagveenmoerassen (Variabele Waterjuffer, Glassnijder en Gevlekte Witsnuitlibel) en één zeldzame soort (Venwitsnuitlibel). Van enkele van deze soorten is het Ottema-Wiersmareservaat waarschijnlijk de noordelijkste vindplaats van Fryslân.

HET OTTEMA-WIERSMARESERVAAT

Het Ottema-Wiersmareservaat ligt ten noorden van Hurdegaryp en is een 52 ha groot gebied met voormalige hooilanden, moerasbos en plassen. Het is een restant van het grote laagveen-gebied dat zich ooit uitstreckte ten noorden van Hurdegaryp, Veenwouden en Zwaagwesteinde. De voormalige hooilanden zijn nu grotendeels begroeid met Pijpenstrootje. Andere delen van het hooiland raken in toenemende mate begroeid met berkenopslag. Op de natste plekken treedt opnieuw veenvorming op.

ONDERZOEKSMETHODE

Van 15 mei tot en met 9 september 1999 is het reservaat 14 keer bezocht, een excursie inbegrepen. Langs de 1,5 km lange wandelroute door het oude hooilandgebied zijn systematisch alle libellen genoteerd die op zicht gedetermineerd konden worden. Er is geteld volgens de lijntransect-methode. De resultaten zijn per maand vermeld in tabel 1. In deze tabel zijn de soorten gerangschikt op het seizoensverloop van de libellenpopulatie. Meteen valt op dat bijvoorbeeld de Glassnijder en de Gewone

Vuurjuffer alleen in het voorjaar worden gezien. Soorten als de Variabele Waterjuffer en het Lantaarntje zijn meer gelijkmatig over het zomerseizoen verspreid. In de periode augustus tot en met september zijn veel heidelibellen gezien. De meest algemene soort is het Lantaarntje, meteen gevolgd door de Variabele Waterjuffer (met respectievelijk 207 en 204 exemplaren tijdens 11 bezoeken). Van de overige 17 soorten was het aantal waargenomen exemplaren (beduidend) minder dan 50.

Tabel 1: Waargenomen soorten libellen en waterjuffers. Vermeld is het totaal aantal waargenomen exemplaren en het aantal per maand, met tussen haakjes het aantal bezoeken waarop de soort is waargenomen.

soort	totaal	mei	jun	jul	aug	sep	dagmaximum
Glassnijder	6	6 (1)	-	-	-	-	6 (15/5)
Gewone Vuurjuffer	2	2 (2)	-	-	-	-	1 (15/5 + 29/5)
Venwitsnuitlibel	3	3 (2)	-	-	-	-	2 (22/5)
Viervlek	4	3 (2)	1 (1)	-	-	-	2 (29/5)
Variabele Waterjuffer	204	72 (3)	58 (3)	66 (4)	8 (1)	-	45 (22/5)
Grote Roodoogjuffer	12	10 (2)	-	2 (2)	-	-	8 (29/5)
Gewone Oeverlibel	10	3 (1)	7 (3)	-	-	-	5 (19/6)
Gevlekte Witsnuitlibel	1	-	1 (1)	-	-	-	1 (19/6)
Platbuik	19	2 (1)	11 (2)	5 (2)	1 (1)	-	6 (27/7)
Lantaarntje	207	1 (1)	46 (3)	144 (4)	15 (2)	1 (1)	57 (25/7)
Gewone Pantserjuffer	18	-	1 (1)	15 (4)	2 (2)	-	6 (18/7)
Blauwe Glazenmaker	2	-	-	1 (1)	-	1 (1)	1 (11/7 + 9/9)
Bruine Glazenmaker	40	-	1 (1)	30 (4)	4 (2)	5 (1)	12 (18/7)
Geelvlekheidelibel	16	-	1 (1)	10 (2)	5 (2)	-	9 (25/7)
Houtpantserjuffer	18	-	2 (1)	7 (3)	5 (1)	4 (1)	5 (31/8)
Paardenbijter	4	-	2 (1)	-	2 (1)	-	2 (31/8)
Bruinrode Heidelibel	2	-	-	-	2 (1)	-	2 (31/8)
Steenrode Heidelibel	1	-	-	-	1 (1)	-	1 (31/8)
Bloedrode Heidelibel	51	-	-	3 (2)	21 (1)	27 (1)	27 (9/9)

Glassnijder Foto: Karin Uilhoorn

VOORTPLANTING

Van zeven soorten kon voortplantingsgedrag worden vastgesteld. Van de Glassnijder (15 mei), Platbuik (27 juni), Gewone Pantserjuffer (18 juli), Bruine Glazenmaker (18 juli) en Bloedrode Heidelibel (9 september) werd een paringswiel of tandem waargenomen. Op 31 augustus werd van laatstgenoemde soort bovendien een ei afzettende tandem gezien nabij de ingang van het reservaat. Van de Variabele Waterjuffer werden in de periode van 29 mei tot en met 2 augustus in totaal 13 paringswielen waargenomen (waarvan 5 op 29 mei), terwijl van het Lantaarntje 17 paringswielen werden gezien in de periode 27 juni tot en met 2 augustus (waarvan 6 op 25 juli). Van de overige 12 soorten kon geen voortplantingsgedrag worden vastgesteld.

DICHTHEID

Het Ottema-Wiersmareservaat heeft een redelijk soortenrijke libellenfauna, zeker in vergelijking met de directe omgeving. De populatiegrootte van veel soorten is niet groot. De twee meest voorkomende soorten, het Lantaarntje en de Variabele Waterjuffer, hebben een lage dichtheid in verge-

lijking met sommige andere terreinen. Op 22 mei zijn er in totaal 45 Variabele Waterjuffers in het reservaat geteld, terwijl in een aangeplant recreatiebos van circa 50 ha bij Rinsumageest op 18 mei 500 exemplaren zijn geteld. Ook de Houtpantserjuffer is een mooi voorbeeld: op 31 augustus waren hiervan in het reservaat 5 exemplaren aanwezig, terwijl er op 29 augustus 199 gezien zijn in een klein deel van eerdergenoemd recreatiebos.

INDICATORSOORTEN

In de inleiding bij dit artikel zijn enkele libellen genoemd die zogenaamde indicatorsoorten voor het laagveen-gebied zijn. Indicatorsoorten zijn kritische soorten die een graadmeter zijn voor de omgevingskwaliteit. Vooral de watertoestand (kwaliteit en vegetatie) is van groot belang voor libellen en hun larven. Variabele Waterjuffer en vooral Glassnijder en gevlekte Witsnuitlibel zeggen dus iets over de kwaliteit van het Ottema-Wiersmareservaat, in elk geval als libellengebied. De Venwitsnuitlibel is hier wel zeldzaam aanwezig, maar is geen laagveenindicatorsoort. De Variabele Waterjuffer is wel een indicatorsoort voor laagveenmoeras, maar veel minder kritisch. Soms zal deze soort dus de enig aanwezige indicator zijn.

Glassnijder

De Glassnijder is alleen waargenomen op 15 mei. Het is een echter voorjaarssoort; volgens de Veldgids Libellen (Bos & Wasscher, 1997) is de eerste datum voor deze soort 23 april. Op 15 mei zijn 2 vrouwtjes, 2 mannetjes en een paringswiel gezien. De Glassnijder plant zich dus voort in het Ottema-Wiersmareservaat. De soort vliegt vooral in de luwte van het moerasbos en langs elzensingels in het reservaat. Volgens eerder genoemde Veldgids is de Glassnijder is een vrij algemene libel, die echter achteruitgaat.

Gevlekte Witsnuitlibel

In het zuidelijk deel van het reservaat werd op 19 juni een vrouwtje van de Gevlekte Witsnuitlibel gezien. Dit exemplaar was flink beschadigd; ze

miste haar rechter achtervleugel. Hierdoor liet ze zich van een halve meter afstand heel lang bekijken. Net als de Venwitsnuitlibel zit deze soort in het open, zuidelijke deel van de wandelroute. Dit is venig terrein met een ijle rietvegetatie met Pijpenstrootje, diverse soorten varens en veenmossen en jonge opslag van berken. Er is geen voortplantingsgedrag geconstateerd. De Gevlekte Witsnuitlibel is volgens de Veldgids Libellen in Nederland zeldzaam in laagveengebieden en komt vrijwel altijd in lage dichtheden voor. Vroeger was de soort algemener.

Venwitsnuitlibel

De Venwitsnuitlibel is geen indicatorsoort. De soort is bij twee bezoeken waargenomen. Op 22 mei zat er een mannetje in het zuidoostelijk deel van de wandelroute langs het pad in de zon. Bovendien is er die dag een exemplaar gezien waarvan het geslacht niet bepaald kon worden. Op 29 mei was er weer een mannetje aanwezig, deze keer bij de grote plas bij de ingang van het reservaat. Op 15 mei was er ook al een mogelijk vrouwtje van de Venwitsnuitlibel gesignaleerd in de zuidoostelijke hoek van de wandelroute, maar deze vloog te snel weg. Van de Venwitsnuitlibel is geen voortplantingsgedrag gezien. Volgens de Veldgids Libellen is de soort vrij algemeen op de zandgronden en zeldzaam in de duinen.

CONCLUSIE

Naar mijn weten is dit de eerste keer dat het Ottema-Wiersmareservaat gericht op libellen en waterjuffers is onderzocht. In 1999 is de aanwezigheid van 19 soorten vastgesteld. Voor sommige van die soorten is het reservaat de noordelijkste vindplaats van Fryslân.

Om een completer beeld te verkrijgen is een vervolgonderzoek in de komende jaren wenselijk. Met name de bijzondere en zeldzame soorten moeten daarin worden bekeken. Aangezien deze soorten vooral in mei en juni vliegen, is een intensiever onderzoek in die periode aan te bevelen.

Doeke Stienstra, Schoolstraat 2, 9105 KP Rinsumageest (0511-424522).

Geïnteresseerd geraakt? Kijk onder 'Nieuws Wielenwerkgroep' (blz.19) voor een insectenexcursie in het Ottema-Wiersmareservaat !